

av Björn von Sydow m.fl. (S)

med anledning av skr. 2013/14:61 En politik för en levande demokrati

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att partierna ska vara skyldiga att öppet redovisa de bidrag de erhåller från utomstående privatpersoner, organisationer, intressen och företag.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringens ekonomiska och sociala politik i praktiken undergräver jämlikhetsmålen för demokratipolitiken, främst genom att skapa ökad ekonomisk ojämlikhet – mellan samhällsklasser och mellan kvinnor och män.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att återinföra satsningen på demokratiambassadörer inför valen 2014.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om vikten av att stötta fackliga organisationer och övriga folkrörelser i arbetet för att stimulera ett ökat valdeltagande.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om nationella riktlinjer och stöd för rektorernas beslutsfattande om lokal medverkan av riksdagspartierna och deras ungdomsförbund.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om universitetens och högskolornas ansvar för att främja unga människors engagemang för de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på samt om behovet av ett tydligare demokratiuppdrag i högskolelagen.

7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att i regeringens aviserade utredning om demokratisk delaktighet och inflytande även beakta de förändrade villkoren på arbetsmarknaden och i synnerhet hur de osäkra anställningsformerna försvårar människors möjligheter att ta förtroendeuppdrag.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att i regeringens aviserade utredning om demokratisk delaktighet och inflytande även analysera hur förtroendet för demokratin och det politiska deltagandet mellan valen påverkas av den svenska politiska modellens förändring, dels med avseende på folkrörelsernas försvagade ställning och de ekonomiska eliternas ökade politiska engagemang, dels med avseende på det växande inslaget av marknadsstyrning och kundval i offentligt finansierade verksamheter.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om vikten av en mer aktiv svensk demokratipolitik inom EU.

Motivering

Demokratiska utgångspunkter

Demokrati handlar om frihet. Den innefattar friheten att få uttrycka sin mening, kritisera, upplysa och bilda opinion, liksom rätten och den praktiska möjligheten att tillsammans med andra forma framtiden. Dessa demokratiska friheter får inte vara förbehållna vissa grupper. Alla har lika rätt att påverka samhällets utveckling. Demokrati är mer än en ordning för att fatta och verkställa beslut. Demokrati är ett värdesystem, som måste genomsyra hela samhällslivet. De medborgerliga fri- och rättigheterna bildar den nödvändiga utgångspunkten, men de är inte tillräckliga: de måste också byggas på med rätten till personlig utveckling, till social trygghet och till inflytande och delaktighet såväl i arbetslivet som i vardagslivet. Bara då kan människor delta i demokratin fullt ut. Därför måste demokratin utvidgas även på det ekonomiska och sociala området.

Demokrati kräver att var och en respekterar andras demokratiska rättigheter, tar sin del av ansvaret för samhällsarbetet och följer fattade beslut, även när de går de egna önskingarna emot. Demokrati ger rätten att driva sina åsikter och sina intressen, men innebär också skyldigheten att lyssna på andra. Den utesluter inte motsättningar och konflikter, men kräver av alla en beredskap att lösa motsättningarna i just demokratiska

former. I principen om demokratins företråde ligger övertygelsen om att samhällsutvecklingen kan påverkas och styras.

Tilltron till demokratin avgörs såväl av medborgarnas möjlighet till medverkan som av demokratins förmåga att göra verklighet av fattade beslut. Tilltron till demokratin bygger också på att medborgarna kan lita på att de valda politikerna öppet deklarerar sina politiska avsikter och redovisar hur de förvaltar sitt politiska mandat. Den demokratiska processen och samhällsförvaltningen måste bygga på offentlighet och insyn. Partierna ska vara skyldiga att öppet redovisa de bidrag de erhåller från utomstående privatpersoner, organisationer, intressen och företag. De förtroendevalda politikerna ska vara skyldiga att redovisa sina övriga uppdrag.

Inget är så förödande för tilltron till det demokratiska styrelseskicket som förekomsten av bestickningar och mutor i syfte att påverka besluten eller genomförandet av dem. De politiska partierna, de offentliga politiska organen och de rättsvårdande myndigheterna har ett gemensamt ansvar att med all kraft förhindra all form av otillbörlig påverkan.

Ett starkt och levande civilsamhälle är demokratins underbyggnad. Det består av ideella föreningar och stiftelser, folkrörelser och samfund, kooperativ, aktionsgrupper och nätverk, som har byggts av människor som i fri samverkan vill förverkliga sina idéer, utveckla gemenskapen och tillvarata sina intressen.

Den förändringskraft som uppstår när människor möts till gemensam handling måste ha en avgörande roll i samhällsbygget. Samhällsarbetet måste bygga på tilltro till och respekt för medborgarnas eget engagemang och medborgarnas egna organisationer. Politiken måste formas i en levande dialog med det civila samhälle och ska skapa goda villkor för civilsamhällets utveckling. Ändamålsenliga lokaler för föreningsliv, folkbildning, idrott och kultur ska vara lätt tillgängliga, ha hög standard med modern teknik och stå öppna för alla på rimliga villkor. Genom sina verksamheter har civilsamhället en viktig uppgift att balansera marknadskrafterna och att ställa krav på den politiska makten. Omistliga motvikter till kommersialiseringen av samhällsdebatten är de arenor för medborgerliga samtal och medborgerligt utbyte av tankar och erfarenheter, som folkrörelser av skilda slag erbjuder. Debatt, opinionsbildning och granskning av politiken får aldrig bli en fråga enbart för professionella debattörer. Likaväl som samhällsarbetet måste bäras upp av medborgarnas eget engagemang, måste samhälls- och kulturdebatten göra det.

Demokratien börjar i vardagens gemenskap. Det handlar om att få uttrycka sina meningar och att utveckla dem i respektfulla samtal med andra, om att ha rätt att driva sina åsikter och försöka påverka andra och om möjligheten att i samverkan skapa föreningar och bygga verksamheter som tillvaratar det gemensamma intresset. Med en levande vardagsdemokrati skapas den tillit till varandra och till de gemensamma institutionerna som kännetecknar ett gott samhälle med ett stort socialt kapital. Den visar att det är möjligt att tillsammans förändra tillvaron, göra något annorlunda och bättre.

Demokratipolitikens inriktning

Jämlikhetsmålen

I regeringens skrivelse betonas vikten av jämlikhet - ett jämlikt valdeltagande och ett jämlikt deltagande i de folkvalda församlingarna. Här bör det framhållas att regeringens ekonomiska och sociala politik i praktiken undergräver dessa jämlikhetsmål för demokratipolitiken, främst genom att skapa ökad ekonomisk ojämlikhet - mellan samhällsklasser och mellan kvinnor och män. Hög arbetslöshet, ökad etnisk segregation, försämrade skolresultat och allt mer osäkra arbetsvillkor har också negativa effekter på jämlikhetsmålen i demokratipolitiken. Många människor marginaliseras och har därmed svårt att göra sina röster hörda. Det blir allt svårare att rekrytera förtroendevalda som representerar hela befolkningen. Om man önskar att främja jämlikt deltagande i demokratin måste man också i övrigt för en politik som främjar jämlika livschanser.

Av skrivelsen framgår att utvärderingarna av demokratisatsningar under åren 2000 till 2006 visade att valdeltagandet har kunnat påverkas i positiv riktning när man har prövat så kallade demokratiambassadörer som samtalat direkt med röstberättigande i områden med en låg nivå av valdeltagande. Demokratiambassadörer har visat sig mer effektivt än masskommunikation och andra traditionella metoder för att öka valdeltagandet. Trots goda erfarenheter har regeringen valt att inte satsa på demokratiambassadörer inför valen 2014. Regeringens ställningstagande bör därför omprövas och riksdagen bör därför ge regeringen till känna uppfattningen om att återinföra satsningen på demokratiambassadörer inför valen 2014.

Civilsamhällets roll för demokratin

I skrivelsen lyfts i vissa avseenden civilsamhällets betydelse för att nå ett ökat engagemang och deltagande i valen. I det sammanhanget är det viktigt att betona att de

informationsinsatser som görs för att öka kunskaperna görs tillgänglig på olika språk. De gäller alla former av information inte bara i form av broschyrer och webbsidor på nätet.

I skrivelsen pekas främst trossamfundet ut som mottagare av stöd för att stimulera till informationsinsatser inför de allmänna valen. Det är viktigt att betona att även andra delar av civilsamhället har en viktig roll för att öka engagemanget och valdeltagandet. De olika folkrörelserna har traditionellt haft en stor betydelse för att sprida de demokratiska principerna och vikten av att rösta. Det gäller inte minst de fackliga organisationerna. Här skulle mer kunna göras och mer initiativ kunna stöttas med statliga anslag. Detsamma gäller andra folkrörelser som traditionellt har spelat en viktig roll för att påverka och engagera i det demokratiska arbetet, så som till exempel idrottsrörelsen och handikapprörelsen. Men de skulle kunna göra ännu mer för att intressera sina medlemmar och sprida kunskapen om betydelsen av att rösta och delta i det demokratiska arbetet. Även företagarnas organisationer, särskild de som engagerar egen- och småföretagare, skulle kunna engageras i det arbetet. Riksdagen bör därför ge regeringen tillkänna sin mening om vikten av att stötta de fackliga organisationerna och övriga folkrörelser i arbetet för att stimulera ett ökat valdeltagande.

Politisk information i skolan

Skrivelsens förslag på åtgärder för att förbättra informationen i skolan, särskilt uppdraget till Ungdomsstyrelsen om att ta fram ett stödmaterial för lärare i grund- och gymnasieskola som rör hantering av politisk information i skolan och närvaron av representanter för politiska partier, är bra. Däremot saknas ett motsvarande stöd och riktlinjer för rektorerna. Idag är det ofta mycket svårt för partierna och dess ungdomsförbund att komma ut med information på skolor. Ofta berör det på att rektorer har kommit till olika slutsatser om hur medverkan från riksdagspartier ska hanteras. Det har i praktiken inneburit att riksdagspartierna blivit utestängda från många skolor. Det är en olycklig utveckling. Här krävs nationella riktlinjer som rektorerna kan stödja sig på i sitt beslutsfattande och som behandlar information och medverkan på ett likartat sätt i hela landet. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna.

Universitets och högskolors ansvar för demokratin

Skolan har en viktig uppgift att sprida kunskaperna om det demokratiska systemet och demokratins principer. Det är bra och kan i förlängningen öka intresset för att delta i val och engagera sig i politiska frågor. Skrivelsen tar i flera aspekter upp skolans ansvar,

t.ex. i samband med val. I skrivelsen berörs däremot inte frågan om universitetens och högskolornas ansvar för att främja demokratiska värderingar och demokratiskt deltagande. Det är angeläget att regeringen utvecklar en tydligare politik även på detta område, i ljuset av att stora ungdomsgrupper finns på universitet och högskolor och där utbildas till yrken och uppdrag av stor betydelse för demokratins funktionssätt. I skrivelsen noteras att valdeltagandet är högre bland 18-åringar än bland 19 - 25-åringar, troligen därför att 18-åringar befinner sig i gymnasiet och där stimuleras att engagera sig i valen. I takt med att allt fler unga läser vidare på högskolan bör även universitetens ansvar betonas för att främja unga människors engagemang för de grundläggande demokratiska värderingar som bär upp det svenska samhället.

Socialdemokraterna föreslår därför att universitet och högskolor uppmanas att uppmärksamma EU-valet och riksdagsvalet genom aktiviteter som kan skapa engagemang och intresse. Sådana aktiviteter skulle kunna lyfta bredare demokratiska teman, som demokratin på EU-nivå eller samspelet mellan förvaltning, näringsliv och politik. De skulle också kunna ta upp aktuella politiska frågor av relevans för specifika utbildningar (typ läkare, lärare, agronom etc.) Skrivelsen föreslår "insatser för att stärka medvetenheten om demokratins grundläggande principer" som ska riktas speciellt mot unga. Sådana insatser borde kunna komma även universiteten till del.

Vi föreslår även att universitet och högskolor ges ett tydligare demokratiuppdrag i högskolelagen. Högskolelagen ger universiteten ett ansvar för att främja bl.a. hållbar utveckling och jämställdhet, men universiteten har däremot inte något uttryckligt uppdrag att främja ökad medvetenhet om demokrati och mänskliga rättigheter. En sådan bestämmelse finns däremot i skollagen: "Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på."

Ett breddat och jämlikt deltagande i de folkvalda församlingarna

I det långsiktiga arbetet för att bredda deltagandet i de folkvalda församlingarna är det viktigt att också analysera de hinder som finns för att ta förtroendeuppdrag eller som gör att människor väljer att avsäga sig sina uppdrag i förtid. Den förändrade arbetsmarknaden med bland annat allt fler osäkra anställningar har försvårat möjligheterna för många människor att ta förtroendeuppdrag. Detta borde vara med i regeringens utredning om demokratisk delaktighet och inflytande.

Stärkta möjligheter till inflytande, insyn och delaktighet mellan valen

I skrivelsen betonas vikten av att utveckla individens möjligheter att påverka och delta i de politiska processer som utformar samhället och som rör den egna vardagen. Här finns det anledning att understryka att det är värdefullt att medborgarna har möjlighet till direkt inflytande via till exempel medborgarinitiativ och medborgardialoger, men att denna typ av aktiv medborgardemokrati inte kan ersätta organisering och kollektiv mobilisering i olika folkrörelser som metod för påverkan. Civilsamhällets olika organisationer fyller en viktig roll för vår representativa demokrati och dess betydelse bör inte tonas ned framför mer individuell påverkan.

I detta sammanhang är det också viktigt att understryka betydelsen av att den svenska politiska modellen under senare år har förändrats i grunden, från en korporativ demokrati med starka organisationer till en demokrati där pr-företag och betalda lobbyister i allt högre grad sätter agendan. De traditionella folkrörelserna har försvagats och det folkliga deltagandet och engagemanget i demokratin har minskat (med undantag av enkla deltagandeformer som till exempel namnunderskrifter). Vi har därtill sett hur den representativa demokratin i allt högre grad ersätts av olika typer av nätverk och partnerskap, som riskerar att ytterligare försvaga den representativa demokratin. Slutligen har det ökade inslaget av marknadsmodeller i offentlig sektor förändrat villkoren för demokratiskt deltagande, genom att medborgarens val på en marknad, till exempel i form av kundvalsmodeller, i allt högre grad blir en ersättning för demokratisk påverkan. En central fråga är om utvecklingen av marknadsmodeller i offentlig sektor kan komma att ytterligare försvaga civilsamhällets organisationer och deras hittills centrala roll i svensk demokrati. Blir det mindre meningsfullt att agera via den representativa demokratin, i takt med att kundmakt ersätter medborgarmakt?

Det är angeläget att de djupgående förändringarna i den svenska politiska modellen och dess konsekvenser för medborgarnas möjlighet till inflytande, insyn och delaktighet ges större uppmärksamhet i demokratipolitiken. De bör uppmärksammas i regeringens aviserade utredning om demokratisk delaktighet och inflytande. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna.

Ökad demokratisk medvetenhet och tilltro till det politiska systemet

Styrkan i ett samhälles demokratiska värdegrund, liksom tilltron till det politiska systemet, beror inte enbart på samspelet mellan politiker och medborgare utan också på

hur politiken implementeras i förvaltningen och i den offentliga sektorn i stort. Denna aspekt bör ges ökat utrymme i demokratipolitiken, av två skäl.

För det första har problematiken kring korruption under senare år blivit en alltmer uppmärksammat problem, såväl inom staten som inom kommunerna. Detta har aktualiserat vikten av att värna en stark värdegrund i offentlig sektor.

För det andra har andelen privata utförare inom den offentligt finansierade tjänstesektorn ökat kraftigt, parallellt med en ökad tendens till att offentlig verksamhet alltmer organiseras efter marknadens principer eller överförs till privata företag. Detta har väckt frågor om hur demokratin på sikt påverkas när offentliga uppdrag inte längre utförs av offentliganställda utan av privata företag. Vilken värdegrund dominerar i de privata välfärdsföretagen? Kan principer om lika behandling, rättssäkerhet och allmänintressets företräde beaktas i aktiebolag, vars verksamhet styrs av aktiebolagslagen? Frågor har också rests om vad framväxten av marknadsmodeller långsiktigt kan komma att innebära för medborgarnas förtroende för demokratin. Vad innebär det att stat och kommuner, genom att delegera uppdrag till marknadsaktörer, saknar redskap för direkt styrning och kontroll? Hur utkrävs ansvar av privata företag? Det är angeläget att frågan om medborgarnas förtroende för förvaltning och offentlig sektor beaktas i den aviserade utredningen om demokratisk delaktighet och inflytande. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna.

Demokratisk delaktighet och EU

Olika former av beslutsfattande inom EU har stor inverkan på det svenska samhället direkt och indirekt. Mot den bakgrunden är det låga valdeltagandet i EU-valet en paradox. För att ökat intresse och större medvetenhet krävs en mer aktiv svensk demokratipolitik inom EU. Utvecklingsarbetet får inte enbart begränsa sig till en diskussion om medborgarinitiativet eller utreda enskilda individers möjligheter till insyn delaktighet och inflytande. Här behövs en mer tydlig debatt om balansen mellan demokrati på nationell och europeisk nivå; vad vi vill bestämma inom ramen för den nationella demokratin och vad som bör beslutas på EU-nivå. För oss handlar detta om viktiga och vardagsnära frågor som till exempel hur arbetsmarknaden ska fungera. Det är ytterligare skäl till varför vi socialdemokrater kräver ett socialt protokoll som slår fast att de fackliga fri- och rättigheterna aldrig får underordnas den fria rörligheten på den inre marknaden.

Stockholm den 15 januari

2014

Björn von Sydow (S)

Helene Petersson i Stockaryd Phia Andersson (S)

(S)

Hans Ekström (S)

Billy Gustafsson (S)

Hans Hoff (S)

Lena Sommestad (S)